

el-Mâverdî'nin Mu'tezilîliği İthamının Değerlendirilmesi*

Arş. Gör. Murat ORAL**

Atf / ©- Oral, M. (2017). el-Mâverdî'nin Mu'tezilîliği İthamının Değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 231-258.

Öz- Kur'ân, indiği toplumun dili üzere apaçık bir Arapça ile inzal edilmiştir. Dolayısıyla onun âyetlerinin çoğu, o toplum tarafından anlaşılmaktaydı. Anlaşılmadığı durumlarda bazen bizzat peygamber (s.a.s) âyetleri açıklayarak, bazen de sahâbe, peygambere inen ve anlaşılması zor olan ya da anlamı kapalı olan âyetlerin tefsirini, peygambere sorarak meydana gelen anlaşmazlıkları çözüme kavuşturuyorlardı. Tâbiîn döneminden itibaren ise farklı milletlerle kaynaşmak, mezhepsel ihtilaflar, sahâbe döneminden uzaklaşmak vs. gibi sebepler ve ihtiyaçlardan dolayı pek çok tefsir eseri yazılmaya başlanmıştır. Bu tefsir eserlerini kaleme alan müfessirlerin geneli, kendinden önceki tefsirlerde gördüğü eksiklikleri gidermek veya daha mükemmel bir tefsir eseri koymak ve benzeri gerekçelerle Kur'ân'ın tefsirini, kendine has üslubuyla yeniden yazmıştır. Bununla birlikte tefsir sahibi pek çok müfessir, özel tefsir metoduna sahip olması veya kapalı ifâdeler kullanmaktan dolayı âyetlerin tefsirine getirdiği açıklamaların anlaşılmaması ya da ilgili âyetin anlamı hakkında var olan bütün görüşleri aktarma anlayışına sahip olması vs. gibi sebeplerden dolayı diğer müfessir ve bilginler tarafından haklı veya haksız bir şekilde eleştirilmiştir. Bir müfessir veya müellife atılan haklı veya haksız bir itham, insanların, onun eserine şüpheli bir şekilde yaklaşmasına ve bu eserin içerdiği faydalardan mahrum kalmalarına neden olabilir. Dolayısıyla bu ithamların iyice araştırılıp incelenmesi, hem müfessire hem de tefsir eserine yönelik olan bakış açılarını olumlu veya olumsuz etkileme açısından önem arz etmektedir. Buna binâen söz konusu eleştirilerden payını alan önemli bir müfessir olan Ebû Hasan el-Mâverdî'ye yöneltilen Mu'tezilî olma ithamlarının doğruluğunu araştırmak amacıyla, en-Nuketü ve'l-'Uyûn adlı tefsirinde âyetlere getirdiği açıklamaları esas alarak ve ona karşı atılan ithamları birer birer inceleyerek bu makâleyi kaleme almayı uygun bulduk.

Anahtar sözcükler- Mâverdî, en-Nuket, Mu'tezile, Tefsir, Metod

Makalenin gelişi 19.09.2017; Yayına kabul tarihi: 20.12.2017

* Bu makale, "Mâverdî ve İbnu'l-Cevzî'nin Tefsîr Yaklaşımlarının Mukâyesesi" adlı henüz onaylanmamış doktora tezimizden üretilerek hazırlanmıştır.

** MKÜ İlahiyat Fakültesi Tefsîr Anabilim Dalı, e-posta: muratorial0147@gmail.com (ORCID: 0000-0001-6289-1572)



Giriş

Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, fıkıhçı, usûlcü, müfessir, edebiyatçı ve siyâsetçidir.¹ Hicrî 364 yılında Basra'da doğmuştur. Gül suyu sattığı için ona el-Mâverdî lakabı verilmiştir.² Kendi dönemindeki kadıların kadısıdır. Araştırmacı âlimlerden ve faydalı pek çok eser sahiplerindedir.³ Basra'da Mu'tezilî âlim Ebu'l-Kâsım Abdulvâhid b. Huseyn es-Saymerî'den fıkıh dersi almıştır.⁴ Sonra da Bağdât'a intikal edip Ebû Hâmid el-İsferâyînî'den fıkıh dersi almaya devam etmiştir.⁵ Mâverdî, tefsir, fıkıh, fıkıh usûlü, edebiyat, siyâset alanlarında pek çok esere sahiptir. Farklı şehirlerde kadılık görevini yürütmüştür⁶ ve hükümdarlar arasında da aracılık yapmıştır.⁷ Hükümdarlara yakın bir kimse idi. Mâverdî, her ne kadar hükümdarlara yakın bir makamda bulunsa da ilminin gerektirdiği davranışları da yapmaktan geri kalmazdı. Hükümdarlardan olan korkusu veya makam sevgisi sebebiyle bildiği hakikati açıklamaktan vazgeçmezdi. Ayrıca Mâverdî, ilmini birikimini aktarmaya çalışmış ve öğrenciler yetiştirmiştir. Onun yetiştirdiği öğrenciler arasından şu isimleri sayabiliriz:

- 1- İbn Arîbe olarak bilinen Ebu'l-Kâsım Alî b. Huseyn er-Ribî (v.502).⁸

¹ Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Muellifin*, Beyrût, bty., Yay.: Dâru lhyâit-Turâsi'l-'Arabî, 13 cilt, (7/189).

² ez-Ziriklî, Ebû Ğays Hayruddîn Muhammed b. Mahmûd, *el-A'lâm*, Beyrût, 1980, Yay.: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 5.baskı, 8 cilt, (4/327); İbnu'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdulhay b. Ahmed el-'Akerî ed-Dimaşkî, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb*, Tahk.: Mahmûd el-Ernaût, Beyrût, 1986, Yay.: Dâru İbni Kesîr, 1.baskı, 11 cilt, (5/219); İbn Hallikân, Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, Tahk.: İhsân 'Abbâs, Beyrût, 1900-1994, Yay.: Dâru Sâdir, 1.baskı, 7 cilt, (3/284).

³ ez-Ziriklî, a.e., (4/327); Ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Tahk.: Şu'ayb el-Ernaût, Beyrût, 1993, Yay.: Muessesetu'r-Risâle, 9.baskı, 23 cilt, (18/64).

⁴ Ebû İshâk eş-Şirâzî, Cemâluddîn İbrâhîm b. Alî, *Tabakâtu'l-Fukahâ*, Thz.: İbn Manzûr, Tahk.: İhsân 'Abbâs, Beyrût, 1970, Yay.: Dâru'r-Râidi'l-'Arabî, 1.baskı, 1 cilt, (1/131).

⁵ ez-Ziriklî, a.e., (4/327); İbnu'l-İmâd, a.e., (5/218).

⁶ ez-Ziriklî, a.e., (4/327).

⁷ Ebu'l-Fidâ, 'İmâduddîn İsmâ'il b. Alî, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, Mısır, bty., Yay.: el-Matba'atu'l-Huseyniyetu'l-Mısriyye, 1.baskı, 4 cilt, (2/158; 166); el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb, *Nasihatü'l-Mulûk*, Tahk.: Hızır Muhammed Hızır, Kuveyt, 1983, Yay.: Mektebetu'l-Felâh, 1.baskı, (s.18).

⁸ İbn Mâkûlâ, Ebû Nasr Alî b. Hîbetullah (v.475/1082 sonrası), *İkmâlu fî Raf'i'l-İrtiyâbi 'ani'l-Muhtelifi ve'l-Mu'telifi fi'l-Esmâi ve'l-Kuna ve'l-Ensâb*, Kâhire, bty., Yay.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 7 cilt, (6/195); Ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân,

- 2- Basra kadısı Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebi'l-Bekâ Ubeydullah b. Hasan b. Huseyn el-Basrî en-Nehavî (ö.499)⁹.
- 3- Ebu'l-İz b. Kâdiş, Ahmed b. Ubeydullah b. Muhammed es-Sulemî el-'Akberî¹⁰ (ö.526). Kadılar kadısı Mâverdî'den en son rivâyette bulunan kimsedir.¹¹

Mâverdî, uzun ve verimli bir hayat yaşadktan sonra arkasında faydalı eserler bırakarak Mustansır hilâfeti döneminde hicrî dört yüz elli yılında Bağ-dâd'ta vefat etmiştir.¹²

Onun meşhur olan bazı eserleri şunlardır: *Edebu'd-Dunyâ ve'd-Dîn*¹³, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*¹⁴, *en-Nuketu ve'l-Uyûn*¹⁵, *el-Hâvî*¹⁶ ve *Nasîhatu'l-Mulûk*.¹⁷

Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm, Tahk.: Ömer Abdusselâm Tedmurî, Beyrût, 1987, Yay.: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1.baskı, 52 cilt, (35/67); İbn Nâsiruddîn, Şemsuddîn Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Kaysî, *Tevdîhu'l-Muştebih*, Tahk.: Muhammed Ne'îm el-'Arkasûsî, Beyrût, 1993, Yay.: Muessesetu'r-Risâle, 1.baskı, 9 cilt, (6/255).

⁹ el-Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Bulğa fi Terâcimi Eimmeti'n-Nahvi ve'l-Luğa*, byy., 2000, Yay.: Dâru Sa'dî'd-Dîn, 1.baskı, 1 cilt, (s.273); es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekir, *Buğyetu'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyine ve'n-Nuhât*, Tahk.: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Sayda-Lübnân, byy., Yay.: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2 cilt, (1/170).

¹⁰ ez-Zehabî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *el-İber fi Haberî Men Ğaber*, Tahk.: Ebû Hâcer Muhammed es-Sa'îd b. Besyûnî Zeğlûl, Beyrût, byy., Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 4 cilt, (2/428); İbnu'l-İmâd, a.e., (5/218); İbnu'l-Esir, Ebu'l-Hasan 'İzzuddîn Alî b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed, *el-Lubâb fi Tehzîbi'l-Ensâb*, Beyrût, 1980, Yay.: Dâru Sâdir, 3 cilt., (3/156).

¹¹ es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekir, *Tabakâtu'l-Mufessirin*, Tahk.: Alî Muhammed Ömer, Kâhire, h.1396, Yay.: Meketebetu Vehbe, 1.baskı, 1 cilt, (s.84).

¹² İbn Teğrîberdî, Ebu'l-Mehâsin Cemâluddîn Yûsuf ez-Zâhirî el-Hanefî (v.874/1470), *en-Nucûmu'z-Zâhire fi Mulûki Misra ve'l-Kâhire*, Mısır, byy., Yay.: Dâru'l-Kutub, 16 cilt, (5/64); Ez-Zehabî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *el-Mu'in fi Tabakâti'l-Muhaddisîn*, Tahk.: Humâm Abdurrahîm Sa'îd, Ürdün, h.1404, Yay.: Dâru'l-Furkân, 1.baskı, 1 cilt, (s.130); el-Kettânî, Ebû Muhammed Abdulazîz b. Ahmed b. Muhammed, *Zeylu Târîhi Mevlidi'l-'Ulemâi ve Vefeyâtihim*, Tahk.: Abdullah Ahmed Süleymân el-Hamd, Riyâd, h.1409, Yay.: Dâru'l-'Âsima, 1 cilt, (s.205); İbnu'l-Verdî, Zeynuddîn Ömer b. Muzaffer, *Târîhu İbnu'l-Verdî*, Beyrût, 1996, Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2 cilt, (1/353).

¹³ Kâtip Çelebi, Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullah el-Kostantîni, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn*, Bağdâd, 1941, Yay.: Mektebetu'l-Musenâ, 2 cilt, (1/1).

¹⁴ Kâtip Çelebi, a.e., (1/1); İbnu'l-Mulakkin, Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şâfi'î, *el-'Akdu'l-Muzheb fi Tabakâti Hameleti'l-Mezheb*, Tahk.: Eyem Nasr el-Ezherî ve Seyyid Mihenî, Beyrût, 1997, Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1.baskı, 1 cilt, (s.91).

¹⁵ Kâtip Çelebi, a.e., (1/458), (2/1978).

¹⁶ Kâtip Çelebi, a.e., (1/628). Kâtip Çelebi, bu kitap hakkında şöyle demiştir: "Bu büyük bir kitaptır. On ciltten oluşmaktadır. Kitabın, otuz ciltten oluştuğu da söylenmiştir. Bu mezhepte onun gibisi te'lif edilmemiştir.", (1/628).

¹⁷ ez-Ziriklî, a.e., (4/327).

Mâverdî, Buveyhî nüfûzu altındaki Abbâsi hilâfeti döneminde yaşamıştır. Buveyhîler dönemi ise Şîî düşüncenin devlet politikası haline getirilmesi yanında, Mu'tezile'nin düşünce alanında güç, fikri planda dönüşüm ve bürokratik alanda etkinlik kazanmasıyla dikkat çekmektedir. Öyle ki Mu'tezilî görüşlerin Buveyhîler döneminde halk arasında da yayıldığı söylenmiştir.¹⁸ Nitekim bu dönemde Mu'tezile, Ebu Abdillah Huseyin el-Basri (v.369/977), Ali b. İsa er-Rummânî (v.384/995), Sahib b. Abbad (385/995), Kadı Abdulcabbar (v.415/1025), Ebu'l-Huseyin Tayyib el-Basri (v.436/1044) ve Ebu Reşid en-Neysâbü'rî gibi pek çok önemli isim yetişirdi.¹⁹

Mu'tezile ile Ehl-i Sünnet arasında bu dönemde pek çok tartışmalar meydana gelmiş ve Mu'tezile, halku'l-Kur'ân, Allah'ın isim-sıfatları, ru'yetullah, kulların filleri, Adl konuları, salah-aslah, va'd-va'îd gibi meseleler hakkındaki savunduğu görüşleri sebebiyle eleştirilmiştir.

Doğrusıyla bu konulardan herhangi birinde Mu'tezile'nin görüşüne meyleden bir ilim ehli, mutlak Mu'tezilî olmakla itham edilmiştir. Oysaki bir kimsenin Mu'tezilî sayılabilmesi için Tevhid, Adl, el-Va'd ve'l-Va'îd, el-Menziletu Beyne'l-Menziletayn ve el-Emru bi'l-Ma'rûf ve'n-Nehyu 'ani'l-Munker konularında bu mezhebin görüşlerine uyması gerekir.²⁰

Ülkemizde daha çok siyaset, edebiyat ve fıkıh yönleri üzerinde durulan bir müfessir olan Mâverdî, kendisine has bir üslup ile te'lif ettiği *en-Nuketu ve'l-Uyûn* adlı tefsirinde yaşadığı karmaşık dönemin görüşlerini yansıtmıştır. Bu eserinde bir âyet hakkında var olan ve akla gelebilecek muhtemel bütün görüşleri, mezhep ayrımı gözetmeksizin aktarmıştır. Birtakım âyetlerin tefsirinde itikâdî mezhebine muhâlif davrandığı için mezhep arkadaşları tarafından haklı veya haksız yere çokça eleştiriye tabi tutulmuş ve Mu'tezilîlikle itham edilmiştir.

Mâverdî'ye yapılan ithamların doğru olup olmadığını, ona haksızlık yapıp yapılmadığını ve bu ithamın aslını öğrenmek için ona karşı atılan ithamları teker teker inceleyip değerlendirmeye ve işin hakikatini ortaya koyma-

¹⁸ Geçkin, Hatice, *Buveyhîler Döneminde Bağdad'da Şîilik*, Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Cemil Hakyemez, Çorum, 2016, (s.45).

¹⁹ Akoğlu, Muharrem, "Büveyhîlerin Mezhebi Eğilimleri/Politikaları Üzerine", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi "Bilimname", 2009, c.17, s.2, s.123-138, (s.124); Geçkin, a.e., (s.45).

²⁰ en-Nedvetu'l-Âlemiyyetu li'ş-Şebâbi'l-İslâmî, *el-Mevsû'atu'l-Muyessere fi'l-Edyâni ve'l-Mezâhibi ve'l-Ahzâbi'l-Mu'âsira*, by., h.1420, Yay.: Dâru'n-Nedveti'l-Âlemiyye, 4.baskı, 2 cilt, (1/68).

ya çalışmadan önce bu ithamların, ne zaman ve kimler tarafından ortaya atıldığını öğrenmek yerinde olur.

1. Mâverdî'nin Mu'tezililiği İthamının Kaynağı

Mâverdî, Mu'tezile'nin güçlendiği bir dönemde yetişmesinden dolayı bu mezhebin etkisi altında kalmıştır. Nitekim ilk fıkıh dersini es-Saymerî'den alması, bu ihtimali desteklemektedir. Ayrıca Mâverdî, bu etkinin bir sonucu olarak tefsirinde pek çok Mu'tezilî ilim ehlinde de istifâde etmiştir. Alî b. 'Îsa er-Rummânî, İbn Bahr (v.322/934) ve Ebû Bekir b. el-Asam (v.279/816) bunlardan bazılarıdır. Nitekim Mâverdî, tefsirindeki bazı görüşler yüzünden Mu'tezilî olmakla itham edilmiştir. Bu ithamı, 643/1245 yılında vefat eden İbnu's-Salâh yapmıştır Diğer ilim ehli de genellikle onun adını vererek bu ithamdan bahsetmiştir. Ez-Zehabî (v.748/1348), *Mizânu'l-İ'tidâl*'de "Sadûktur; ancak Mu'tezilîdir"²¹ dese de, başka bir yerde bu ithamı, İbnu's-Salâh'a nispet etmiştir.²² Bu da ez-Zehabî'nin, İbnu's-Salâh'a dayandığını göstermektedir. Bu ithamda bulunan başka bir kimse de İbn Hacer'dir (v. 852/1449). İbn Hacer, onun hakkında "kendisi sadûktur; ancak Mu'tezilîdir. Ancak mutlak olarak da ona Mu'tezilî ismi verilemez." demiştir.²³ İbn Hacer, İbnu's-Salâh'ın, Mâverdî'yi itham ettiği konular dışında başka konulara da dikkat çekmiştir. Dolayısıyla onun bu ithamda yalnızca İbnu's-Salâh'a dayandığını söylemek doğru değildir.

Bu itham konusunda şu iki önemli konuya işâret etmek yerinde olacaktır. Hem İbnu's-Salâh hem de İbn Hacer, Mâverdî'yi mutlak olarak Mu'tezilî olmakla itham etmemiştir. Bilakis Mu'tezile'ye uyan ve uymayan görüşlerinin var olduğunu söylemişlerdir. İbnu's-Salâh biraz daha ileriye giderek onun, Mu'tezilî görüşleri gizlice savunduğunu ve bu yüzden tefsirinin zararlı olduğunu söylemiştir. ez-Zehabî ise her ne kadar Mâverdî'ye, "Mu'tezilîdir" dese de, diğer eserinde bunu İbnu's-Salâh'a nispet etmiştir. İbnu's-Salâh ise Mâverdî'nin, mutlak olarak Mu'tezilî olduğunu söylememiştir.

Diğer konu ise şudur: İbnu's-Salâh'ın kullandığı ifâde kendisinden önce de Mâverdî'nin Mu'tezilî olmakla itham edildiğine işâret etmektedir. İbnu's-

²¹ ez-Zehabî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Mizânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, Tahk.: Alî Muhammed el-Becâvî, Beyrût, bty., Yay.: Dâru'l-Ma'rife, 4 cilt, (3/155).

²² ez-Zehabî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Tahk.: Şu'ayb el-Ernaût, Beyrût, 1993, Yay.: Muessesetu'r-Risâle, 9.baskı, 23 cilt, (18/67).

²³ İbn Hacer el-'Askalânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî, *Lisânu'l-Mizân*, Tahk.: Dâiratu'l-Meârifî'n-Nizâmiyye, Beyrût, 1986, Yay.: Muessesetu'l-E'lemî, 3.baskı, 7 cilt, (4/260).

Salâh şöyle demiştir: “Bu Mâverdî –Allah onu affetsin-, Mu'tezilî olmakla itham edilmiştir. Ben, onun için bunu öngörmüyordum. Tefsir ehlinin hakkında ihtilâf ettiği âyetlerin tefsirinde hem Ehl-i Sünnet'in hem de Mu'tezile'nin açıklamalarını zikrederdi ve hangisinin doğru olduğunu açıklamazdı. Ben de onu mazetli sayıp bu davranışını te'vil ederdim ve 'Belki de bu konuda söylenen her türlü hak ve batıl açıklamaları zikretmek istemiştir. Nitelim aynı şekilde Müşebbihe'nin bazı görüşlerini aktarıyor' derdim. Ancak bazı yerlerde Mu'tezile'nin görüşlerini ve bozuk temelleri üzerine kurdukları açıklamaları tercih ettiğini gördüm.”²⁴ İbnu's-Salâh, bu ithamların kime âit olduğunu söylemediği için bu ithamın ilk önce kim tarafından ortaya atıldığını bilememekteyiz. Yine el-Hamevî'nin (v.626/1229), böyle bir söylentiden bahsetmesi bunu desteklemektedir.²⁵

Ayrıca Ömer Ferrûh (v.1408/1987), *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî* adlı eserinde el-Mâverdî'nin hayatına ve edebî yönüne yer vermiş; ayrıca onun hakkında “Mâverdî, düşünür, âlim, edebiyatçı, usûl'de mu'tezilî –akâid konusunda aklın gerektirdiği şeyleri alırdı- ve furû'da şâfiîydi –ibâdât ve muamelât konularında cemaate uyardı-.” demiştir. ‘Adnân Muhammed Zerzûr da el-Hâkim el-Ceşmî'nin tefsirinden önce Mu'tezile esasları üzerine yazılmış tefsir eserlerinden söz ederken *en-Nuketu ve'l-'Uyûn'a* yer vermiştir. Bu konuda hem İbnu's-Salâh'ın sözlerini aktarmış hem de söz konusu tefsirden alıntılar yapmıştır. Ardından “Her ne olursa olsun Mâverdî, bu eserini, Mu'tezile'nin esasları ve tefsir metodu üzerine kaleme almıştır. Bazı konularda onlara muhâlefet etmesi veya etmemesi, tefsirinde açıkça Mu'tezile görüşlerine yer verip vermemesi arasında herhangi bir fark yoktur.”²⁶ Bu aktardıklarımıza ilâveten İgnaz Goldziher (v.1921), Mâverdî'yi, “Hiç tereddütsüz Mu'tezile ekolünün Ehl-i Sünnet'e en yakın olan ilimlik kanadından sayılması gereken büyük hukukçu...” diye tanıtmıştır.²⁷

Mâverdî'ye yapılan ithamın kaynağına işaretten sonra şimdi söz konusu ithamın doğruluğunu araştırmak için ilim ehlinin onu eleştirdiği konulara bakabiliriz.

²⁴ İbnu's-Salâh, Ebû 'Amr Takıyyuddîn Osmân b. Abdurrahmân, *Tabakâtu'l-Fukahâi's-Şâfi'iyye*, Tahk.: Muhyiddîn Alf Necîb, Beyrût, 1992, Yay.: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2 cilt, (2/638-639).

²⁵ el-Hamevî, Ebû Abdullah Şihâbuddîn Yâkût b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Udebâ*, Tahk.: İhsân 'Abbâs, Beyrût, 1993, Yay.: Dâru'l-'Ġarbi'l-İslâmî, 1.baskı, 7 cilt, (5/1955).

²⁶ Ferrûh, Ömer, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrût, 1981, Yay.: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 4.baskı, 6 cilt, (3/140); Zerzûr, 'Adnân Muhammed, *el-Hâkim el-Ceşmî ve Menhecuhu fi't-Tefsîr*, Beyrût, bty., Yay.: Muessesetu'r-Risâle, 1 cilt, (s.146).

²⁷ Sümertaş, Burhân, *Mâverdî ve en-Nuket ve'l-Uyûn Adlı Tefsîri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (112916), Danışman: Ömer Dumlu, İzmir, 2002, (s.8).

2. Mâverdî'nin Mu'tezilîliği İthamı

İbnu's-Salâh'ın Mâverdî'yi ilk eleştirdiği konu Allah'ın, münker olan bir şeyi dileyip dilemeyeceği ile ilgilidir. İbnu's-Salâh, bu konu hakkındaki yorumun A'râf sûresinde olduğunu söylemiştir; ancak hangi âyet olduğunu belirtmemiştir. Araştırmamız sonucunda bu âyetin, A'râf sûresinin 89.âyeti olduğunu tespit ettik. İbnu's-Salâh, bu âyetin tefsirinde Mâverdî'nin, "Allah'ın putlara ibadet etmeyi dilemediğini söylediğini" belirtmiştir. O halde ilk önce bu âyetin tefsirini aktaralım. Mâverdî, "Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilerse başka, aksi taktirde bizim ona dönmemiz olacak şey değildir..." âyetini tefsir ederken âyetin, "Rabbimiz Allah dilerse başka, aksi taktirde bizim ona dönmemiz olacak şey değildir" kısmını şu şekilde açıklamıştır: "Bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Allah'ın dilemesi dışında biz, bu şehre geri dönmeyiz. Bu, bazı kelamcıların görüşüdür.

İkincisi: Allah'ın dilemesi dışında küfür milletine ve putlara ibâdet etmeye geri dönmeyiz. Bu ise Cumhûr'un görüşüdür.

Eğer, 'Allah teâla, putlara ibâdet etmeyi dilemez. Peki Şu'ayb'ın bu sözü kullanması nasıl açıklanabilir' diye sorulursa, bunun üç şekilde cevabı vardır:

Birincisi: Onların milletinde kendisi ile taabbüd edilmesi câiz olan şeyler vardı.

İkincisi: Eğer putlara ibadet etmeyi dileseydi, onlara ibadet etmek Allah'a bir itaat olmuş olurdu. Zira Allah, Haceru'l-Esved'in yüceltilmesi ile kendisine ibadet edilmesini dilemiştir.

Üçüncüsü: Şu'ayb bu sözü, Allah teâlanın 'deve iğne deliğine girinceye kadar' (A'râf/40) ifadesi ve Arapların, 'karga yaşlanana kadar' sözü gibi bu işin uzak ve imkansız bir ihtimal olduğunu göstermek için kullanmıştır."²⁸

Mâverdî, bu âyete getirdiği açıklama ile Mu'tezile'nin akîdesini savunmuşa benzemektedir. Anlaşıldığı kadarıyla o da, cumhûr'un görüşünü savunmaktadır. Ancak bu görüşe karşı yöneltilebilecek olası soru ve ona getirdiği cevaplar ile bu konuda Mu'tezile gibi düşündüğünü göstermiş gibidir. Cumhûr'un görüşüne karşı serdettiği sorunun ifâde tarzı, bu sorunun içeriğini kabul ettiğini gösteriyor. Yine getirdiği cevaplar da bu dediklerimizi destekle-

²⁸ Mâverdî, Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, Tahk.: es-Seyyid b. Abdumaksûd b. Abdurrahîm, Beyrût, bty., Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 6 cilt, (2/240).

mektedir. Şöyle ki birinci cevap, ihtimal dâhilinde bile değildir. Zira Allah, hiçbir zaman put gibi nesnelere ibadeti emretmemiştir. İkinci cevapta ise Mâverdî, Mu'tezile'nin görüşünü savunmaktadır. Zira Mu'tezile, Allah'ın şer'î ve kevnî irâdesi arasında bir fark görmemektedir; başka bir ifâdeyle Allah'ın irâdesini taksim etmemektedir. Bu yüzden Allah'ın, kötü olan bir şeyi dilemeyeceğini söylemiştir. Üçüncü cevapta ise Ehl-i Sünnet akîdesi açısından bir problem yoktur. Bu âyetin tefsirini ez-Zemahşerî'den (v.538/1144) nakletmemiz, bu anlattıklarımızı destekleme açısından yerinde olacaktır: “Şayet, 'Peki *Rabbimiz Allah dilerse başka, aksi takdirde bizim ona dönmemiz olacak şey değildir*’ sözünü ne anlama gelmektedir? Zira Allah Teâla mü'minlerin dinden dönüp küfre girmelerini dilemekten münezzehtir' dersin şöyle derim: Bunun manası, 'Ancak Allah bizi rezil rüsva etmeyi dilerse; lütfunun bizde bir faydaya sebep olmayıp abes kalacağını bildiği ve abes fiilin de çirkin olduğu, hikmet saibi Allah abes fiil işlemeyeceği için bizi lütfunden mahrum etmeyi dilerse' şeklindedir... 'Allah dilerse başka' ifâdesinin kâfirlerin onların dinden dönmeleri yönündeki tamahlarını kesmek, heveslerini kursaklarında bırakmak için söylenmiş olması da mümkündür. Zira mü'minlerin küfre dönmelerini Allah'ın dilemesi muhaldir, hikmetin dışındadır.”²⁹

Mâverdî ile Zemahşerî'nin ifâdeleri birbirine benzemektedir. Yine Mâverdî'nin, sorduğu soruya karşı Ehl-i Sünnet'in Allah'ın irâdesi hakkında var olan -şer'î ve kevnî irâde şeklinde olan- taksimatını zikretmemesi, bu konuda Mu'tezile'nin görüşünü savunduğunu göstermiştir.

İbnu's-Salâh, “Allah'ın, kötü olan bir şeyi dilemeyeceği ve yaratmayacağı/yapmayacağı” konusu ile ilgili olan En'âm sûresinin 112.âyetine getirdiği tefsir ile Mâverdî'yi eleştirmiştir. Mâverdî, sözkonusu yerde şöyle demiştir: “Allah teâla, 'Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.' buyurdu. Yâni diğer insanlara düşmanlar kıldığımız gibi peygamberlere de düşmanlar kıldık. Âyetteki 'جعلنا /kıldık' ifâdesi hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır:

Birincisi: Onların düşmanlar olduklarına hükmettik, anlamındadır.

İkincisi: Onları, düşmanlıkları üzerine bıraktık; onları bundan men etmedik, anlamındadır.”³⁰

²⁹ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. 'Amr b. Ahmed, *el-Keşşâfu 'an Hakâiki't-Te'vil*, Tahk.: Abdurrezzâk el-Mehdî, Beyrût, bty., Yay.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 4 cilt, (2/123). Alıntı'nın çevirisi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınlarının *el-Keşşâf* çevirisinden aktarılmıştır.

³⁰ Mâverdî, a.e., (2/157-158).

Mâverdî, bu âyetin tefsirinde bir önceki âyetten daha açık bir şekilde Mu'tezile'nin görüşünü savunduğunu göstermiştir. Âyetin başında yaptığı tefsir, ilk önce Ehl-i Sünnet görüşüne uygun gözükse de; ikinci açıklamada –yâni “kıldık” lafzına getirdiği açıklamada-, ilk açıklamada neyi kastetmiş olduğunu vurgulamıştır. Vurguladığı şey ise şudur: Allah, kötülüğü yaratmaz ve dilemez. Bir yandan da kötü fiilleri, kulların yarattığına lüzûmî olarak işâret etmiş gibidir. “Kıldık” ifâdesine getirdiği her iki anlam da Mu'tezile'nin akîdesini yansıtmaktadır.

Bu âyetin tefsirinde Zemahşerî şöyle demiştir: “Senin ile düşmanların arasındaki düşmanlığa karışmadığımız gibi senden önceki peygamberler ve düşmanları arasına da karışmamıştık ve aralarındaki düşmanlığa engel olmamıştık. Çünkü bunda, sebat ile sabrın ve sevap ile ecir çokluğunun ortaya çıkmasına neden olan imtihan vardır.”³¹

Mâverdî'nin, hidâyet-dalâlet, kalpleri mühürlemek vs. gibi kavramlara yaptığı yorumlar da bu konularda Mu'tezile'nin görüşünü savunduğunu göstermektedir. Örneğin isrâîloğulları kalplerinin, küfür üzere mühürlenmesinden bahseden âyetin tefsirinde iki görüş nakletmiş ve Allah'ın, kalpleri mühürleme fiilini gerçek anlamı üzere savunan hiçbir görüşten söz etmemiştir. Bilakis kimi Basralıların görüşüne göre Allah'ın, kâfirlerin kalpleri üzerine onların küfrüne delâlet eden alametler koyduğunu ve meleklerin, onları bu şekilde tanıdıklarını aktarmıştır.³² Ayrıca Allah'ın, saptırdığı bir kimseyi hiç kimsenin doğru yola/hidâyete iletemeyeceğini konu edinen bir âyetin tefsirinde bir görüşe göre saptırmanın, sapkınlık hükmünü vermek anlamına geldiğini belirtmiştir.³³

İbnu's-Salâh, son olarak da “Hiç şüphesiz, biz her şeyi kader ile yaratık.” (Kamer/49) âyetine getirdiği açıklama ile kader konusunda yaptığı muhâlefet ile Mâverdî'yi eleştirmiştir. Mâverdî, söz konusu âyeti şu şekilde açıklamıştır: “Bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Ne bir fazlalık ne de bir noksan olmaksızın dilediğimiz bir ölçü üzerine yarattık. Bu, İbn Bahr'ın görüşüdür.

İkincisi: Önceden geçmiş bir hüküm ve kesin bir karar ile yarattık. Er-Râcez'in şu sözü bu anlamdadır: 'Takdir eden zât, hükümleri takdir etti.'³⁴

³¹ Zemahşerî, a.e., (2/56).

³² Mâverdî, a.e., (1/542).

³³ Mâverdî, a.e., (2/283-284).

³⁴ Mâverdî, a.e., (5/420).

Mâverdî, âyette geçen “kader” ifâdesinin ne anlama geldiği konusunda iki görüş serdetmiştir. Ancak ikisi de Ehl-i Sünnet’in görüşünü yansıtmaktadır. Halbuki bu âyet, Ehl-i Sünnet’in kader inancı konusundaki en güçlü delillerindendir. Müfessirler, bu âyetin, hem insanın hem de işlediği amellerin yaratıldığına ve Allah katındaki kitapta takdir edilmiş olduğuna delâlet ettiğini belirtmişlerdir.³⁵ Buna göre meydana gelen herşey Allah’ın takdiri iledir. Kullar ise yalnızca kendi iradeleri ile ameli gerçekleştiren birer fâildir. Allah, amellerini yaratıp o ameli işlemeyi onlara kolaylaştırır. Kul, Allah ile birlikte bir yaratıcı değildir. Tek yaratıcı Allah’tır. Kader, Kaderiyye’nin dediği gibi “eceller başkasının elinde, ameller ise bizim elimizdedir” gibi bir ifâde ile açıklanamaz. Bu durumda bahsi geçen âyet, Kaderiyye’nin kader inancını batıl kılmaktadır.³⁶

Burada Mâverdî’nin aktardığı her iki görüş de, Mu’tezile’nin kader inancına uygun birer açıklamadır. Nitekim Mâverdî, birinci görüşü Mu’tezilî İbn Bahr’a nispet etmiştir. Diğer görüş ise İbnu’s-Salâh tarafından asıl olarak eleştirilen görüştür. Bu görüşte kader, hüküm olarak yorumlanmıştır. Bu ise Allah’ın, levh-i mahfûz’da herkes için bir kader takdir etmesini gerektirmez. Zemahşerî de Mâverdî’nin açıklamasına yakın bir açıklama yapmıştır: “Yâni her şeyi, hikmetin gerektirdiği şekilde ölçülü, hikmete uygun ve düzgün yarattık ya da her şeyi ölçülü bir şekilde levhte yazılmış olarak ve var olmasından önce bilinerek yarattık. Onun durumunu ve zamanını biliriz.”³⁷

Mâverdî her ne kadar burada Ehl-i Sünnet’in görüşünü zikretmese de başka âyetlerin tefsirinde onların görüşünü aktarmıştır. Ancak onların görüşü ile birlikte Mu’tezile’nin de görüşünden bahsetmiştir.³⁸

Örneğin “Allah, her şey için bir ölçü kılmıştır.” (Talâk/3) âyetini açıklarken şöyle demiştir: “Eğer bu şey, kulların fiillerinden ise bu şey, Allah’ın emirleri ile takdir edilmiştir. Ancak Allah’ın fiillerinden ise; işte bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Allah’ın dilemesine bağlıdır.

İkincisi: Kullarının maslahatına bağlıdır.”³⁹

³⁵ İbn ‘Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib el-Endülüsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, Tahk.: Abdusselam Abdüşşâfi Muhammed, Beyrût, 1993, Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1.baskı, (5/221); el-'Useymîn, Muhammed b. Sâlih, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Suudi Arabistan, 2004, Yay.: Dâru's-Sureyyâ li'n-Neşr, 1.baskı, (s.292).

³⁶ el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Tahk.: Ahmed el-Berdûnî ve İbrâhîm Atfîş, Kâhire, 1964, Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2.baskı, 10 cilt, (17/147-148).

³⁷ Zemahşerî, a.e., (4/441).

³⁸ Mâverdî, a.e., (2/332-333, 371), (4/225-226), (5/57-58).

Mâverdî, bu âyetin tefsirinde kulların fiillerini, Allah'ın kaderini söz konusu etmeksizin yalnızca Allah'ın emirlerine bağlamıştır. Bu da Mâverdî'nin, Allah'ın, kulların fiillerini takdir etmediğini, dolayısıyla onların fiillerini yaratmadığı düşüncesinde olduğunu göstermektedir. Allah'ın fiilleri konusunda ise hem Ehl-i Sünnet'in hem de Mu'tezile'nin görüşünü aktarmıştır.

Mâverdî, Allah'ın her şeyi bildiğini, levh-i mahfûz'un varlığını kabul etmek açısından Mu'tezile'nin gulâtından ayrılmaktadır.⁴⁰ Ancak kulların fiillerinin yaratılması açısından baktığımızda doğrusu Mâverdî, Mu'tezile'ye meyilli gözükse de bu konuda açık bir ifâdesi yoktur. Bu yüzden ilgili konu hakkında yalnızca İbnu's-Salâh'ın işâret ettiği âyetin tefsirine bakarak onun kesin olan görüşünün ne olduğunu saptamak pek mümkün gözükmemektedir. Ancak yine de Mâverdî'nin, Allah'ın kötü olanı dilemeyeceği ve O'nun irâdesinin kulların fiilleri ile ilgisinin olmadığı hakkında ilk iki örnekte gördüğümüz inancını düşündüğümüzde bu konuda da Mu'tezile gibi düşündüğünü/düşünebileceğini söyleyebiliriz. Zira eğer Allah, kötülüğü irâde etmiyorsa ve kullarının işlerine karışmıyorsa, kulların fiillerini kendilerinin yarattığını söylemekten başka bir çıkar yol kalmamaktadır.

İbnu's-Salâh, bu üç mesele hakkında Mâverdî'yi eleştirmiştir. Son olarak İbn Hacer'in, Mâverdî'yi eleştirdiği meseleyi inceleyelim. Bu mesele, hükümlerin ne ile vâcip olduğudur; şerîat ile mi yoksa akıl ile mi? İbn Hacer, Mâverdî'nin, hükümlerin vücûbiyetinin akıl yolu ile istinbat edileceğini söylediğini haber vermiştir. Ancak herhangi bir örnek vermemiştir. Mâverdî'nin eserini inceledikten sonra Mâverdî'nin, bu konu ile ilgili kısaca şöyle dediğini söyleyebiliriz: Akıl, bir ilimdir. Yeri de kalptir. Onunla amel etmek gerekir. Çünkü gözler görür, kalpler ise hedefine yürür.⁴¹ Akıl varlığı, mükellef olmaya sebeptir, yokluğu da mükellefiyeti ortadan kaldırır.⁴² Allah'ın birliğine ve kudretine yalnızca vahiy ile ulaşılmaz; akıl yürütmeleri ile de ulaşılır.⁴³

Mâverdî, "Biz, bir elçi göndermedikçe azap edecek değiliz" (İsrâ/15) âyetini tefsir ederken şöyle demiştir: "Bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Açıklayıcı bir elçi göndermedikçe dinî şerîatlere göre azap edecek değiliz. Bu akıllı, şerîate takdim edenlerin görüşüdür.

³⁹ Mâverdî, a.e., (6/32).

⁴⁰ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Tahk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrût, h.1379, Yay.: Dâru'l-Ma'rife, 13 cilt, (1/119).

⁴¹ Mâverdî, a.e., (4/32), (5/355).

⁴² Mâverdî, a.e., (2/111), (2/102).

⁴³ Mâverdî, a.e., (1/218).

İkincisi: Davetçi bir rasûl göndermedikçe hiçbir isyan sebebiyle azap edecek değiliz. Bu ise akıl ve şerâatin birlikte geldiğini söyleyenlerin görüşüdür.”⁴⁴

Yine Mâverdî, bazı âyetleri tefsir ederken ilgili âyetin anlaşılmasında fazla bir ihtimalden bahsederek aklın, kişiye karşı bir şâhit olduğunu, kişiyi, maslahatlarına doğru yönelttiği ve kendisine zarar verecek şeylerden onu uzak tuttuğu için bir koruyucu olduğunu aktarmıştır. Bazen fazladan zikrettiği ihtimali, İbn Bahr gibi Mu'tezilî bir kimseye nispet etmiştir; bazen de hiç kimsenin adını zikretmeden kendisi böyle bir ihtimali söz konusu etmiştir.⁴⁵ Bir görüşe göre de âyette geçen “Ahit”sözünün, Allah'ın, kulların akıllarına nimete şükredilmesinin vucûbiyetini ve nimet veren zâtın, Allah olduğu inancını yerleştirmesi olduğunu söylemiştir.⁴⁶

Yine Mâverdî, “ma'rûf ve münker” kavramlarını açıklarken bazen farklı görüşlerden bahsetmiştir, bazen de Mu'tezilî yorumu tercih etmiştir.

Örneğin “Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindedir. Çünkü onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyarlar” (Tevbe/67) âyetini tefsir ederken şöyle demiştir: “Âyette geçen ma'rûf ve münker kavramları hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır:

Birincisi: Münker, aklın şirk olarak reddettiği her şeydir. Ma'rûf ise aklın, hayır olarak gördüğü her şeydir.

İkincisi: Allah teâla'nın kitâbında geçen bütün ma'rûf kavramları, îmân anlamındadır. Allah teâla'nın kitabında geçen bütün münker lafızları ise şirk anlamındadır. Bu, Ebu'l-Âliye'nin görüşüdür.”⁴⁷

Mâverdî, burada iki görüş zikretmiş olsa da “Onlar ki, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (geleceği) yazılı bulacakları ümmi haber getirici olan elçiye uyarlar; o, onlara marufu emrediyor, münkeri yasaklıyor, temiz şeyleri helal, murdar şeyleri haram kılıyor ve onların ağır yüklerini, üzerlerindeki zincirleri indiriyor” (A'râf/157) âyetini tefsir ederken şöyle demiştir: “Onlara ma'rûfu emrediyor', ma'rûf ise haktır; 'münkeri yasaklıyor', münker ise batıldır. Hakk, akıl tarafından doğru olduğu (sıhhati) bilindiği için ona ma'rûf; batıl da, akıl tarafından doğruluğu reddedildiği için ona münker denilmiştir.”⁴⁸

⁴⁴ Mâverdî, a.e., (3/234).

⁴⁵ Mâverdî, a.e., (2/462), (6/246).

⁴⁶ Mâverdî, a.e., (2/244).

⁴⁷ Mâverdî, a.e., (2/379).

⁴⁸ Mâverdî, a.e., (2/268).

Görüldüğü üzere Mâverdî, ma'rûf ve münker'in anlaşılmasını ve bilinmesini akla bağlamaktadır. Bu ise Mu'tezile'nin görüşüdür. Önceden belirttiğimiz gibi Mâverdî'ye göre teklif, akla bağlıdır. Akıl ise bir ilimdir; kişi, onunla ma'rûf ve münkerin arasını ayırt eder. O halde hükümlerin vücûbiyeti akla bağlıdır. Dolayısıyla İbn Hacer'in, bu konudaki ithamı yerindedir diyebiliriz.

Ferrûh ile Zerzûr'un değerlendirmelerini ise doğru bulmuyoruz. Zira el-Hayyât'ın (v.300/913) dediği gibi Mu'tezilî olmak için Mu'tezile'nin 5 esasını da kabul etmek gerekir.⁴⁹ Mâverdî ise bunların hepsini kabul etmemektedir. Sadece bazı yerlerde onların görüşüne meyletmektedir. Mâverdî'nin, bazı yerlerde Mu'tezile'nin görüşüne meyletmesi, ancak onlardan etkilenmiş olduğunu gösterir; yoksa bu tefsirini, onların esasları üzere kaleme aldığını göstermez. Ayrıca Mâverdî'nin, bu eserinde üzerinde ittifak ve ihtilâf edilen bütün görüşleri aktaracağını belirtmesi görüşümüzü desteklemektedir. Çünkü bir konu ile ilgili bütün görüşleri aktarması, kendi görüşünün, ancak doğrudan yapılan bir açıklama veya görüşlerden birini tercih etmesi ile bilinebileceğini gösterir.

Yine Mâverdî'nin akla önem vermesi, onun akılı, nassa her konuda öncelediğini veya Mu'tezilî olduğunu ifâde etmez. Ferrûh'un, "usûl'de mu'tezilî –akâid konusunda aklın gerektirdiği şeyleri alırdı-" ifâdesi, yanlışlar içeren bir ifâdedir. Çünkü aklın gerektirdiği şeyleri almakla nitelediği Mu'tezile, kendi arasında bile görüş ayrılıklarına düşmüştür. Bununla beraber bu ifâde, nassa tabi olan kimselerin, aklın gerektirdiğine uymadıklarını zımnî olarak içermektedir. Ayrıca akılı kullanmak ve onun gerektirdiklerine uymak, Mu'tezile'ye özel bir nitelik olmadığı için bu özelliğinden dolayı Mâverdî'yi Mu'tezile'ye nispet etmek doğru olmaz. Mâverdî'nin biyografisini yazan diğer ilim ehli de bizim görüşümüzü savunmaktadır.⁵⁰ Hatta önceden belirttiğimiz gibi İbnu's-Salâh ve İbn Hacer de bu görüştedir. Bu durumda İgnaz Goldziher'in kullandığı ifâdelelerin, pek doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca Abbasi hilafeti üzerinde Şii-Buveyhi hakimiyetinin zayıflamaya başladığı, Abbasi hilafetinin güçlenmesi ve Sünniliğin yeniden hakim kılınması için çalışıldığı Abbâsi halifesi Kâdir-Billâh döneminde Mâverdî'nin, halifenin isteği üzerine *el-Ahkâmu's-Sultâniyye* adlı eserini yazması⁵¹ ve el-Hamevî'nin

⁴⁹ el-Hayyât, Ebu'l-Huseyn Abdurrahîm b. Muhammed b. Osmân el-Mu'tezilî, *Kitâbu'l-İntisâr*, Tahk.: Dr. Nîberc, Kâhire, 1925, Yay.: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Misriyye, 1 cilt, (s.126-127).

⁵⁰ Mâverdî'nin biyografisini yazarken yararlandığımız eserlere bakınız.

⁵¹ Kallek, Cengiz, "el-Ahkâmu's-Sultâniyye", *DIA*, Ankara, 2009, TDV, 44 cilt, (1/555). Mâverdî'nin, kimin isteği üzerine bu eserini yazdığı kesin olarak bilinmese de görüşümüzü

aktardığına göre Kâdir billah'ın, dört mezhebe mensup dört kişinin her birinden kendi mezhebi hakkında muhtasar bir eser yazmasını istemesi, ardından Mâverdî'nin, *el-İknâ* adlı eserini yazması ve bu eserin, halifeye sunulmasından sonra onun Mâverdî'ye, "Bizim dinimizi muhafaza ettiğin gibi Allah da senin dinini muhafaza etsin!"⁵² demesi, Mâverdî'nin Mu'tezilî olmadığı konusunda güçlü birer kanıttır.

Mâverdî'nin, kendisine karşı yöneltilen bu ithamlar dışında muhkem-Müteşâbih ve i'câzu'l-Kur'ân konularında da Mu'tezile'den etkilendiğini tespit ettik.

Onun bu konulardaki görüşlerini belirtmek ve değerlendirmek, makâle konumuzun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

3. Müteşâbih-Muhkem

Mâverdî, Müteşâbih-Muhkem konusunun ihtilâf kaynağı olan Âl-u 'İmrân sûresinin 7.âyetinin tefsirinde şöyle demiştir: "Müfessirler bu âyetin te'vîli hakkında yedi farklı görüşe ayrılmışlardır:

Birincisi: Muhkem nâsîh, Müteşâbih ise mensûh'tur. İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd bu görüştedir.

İkincisi: Muhkem Allah'ın, helal veya haram olduğunu açıkladığı ve bu yüzden de anlamı karışık olmayan âyetlerdir. Mucahid bu görüştedir.

Üçüncüsü: Muhkem, yalnızca tek bir anlam ihtimalini taşıyan buyruktur. Müteşâbih ise birkaç anlam taşıyabilen âyetlerdir. Şâfiî ve Muhammed b. Ca'fer b. Zubeyr bu görüştedir.

Dördüncüsü: Muhkem, lafızları tekrar edilmeyen; Müteşâbih de lafızları tekrar edilen âyetlerdir. Bu, İbn Zeyd'in görüşüdür.

Beşincisi: Muhkem farzlar, va'd ve va'id'dir. Müteşâbih ise kıssalar ve misâllerdir.

Altıncısı: Muhkem âlimlerin, te'vîlini bildikleri, anlamını ve tefsirini anladıkları buyruklardır. Müteşâbih ise kıyâmet saati, güneşin batıdan doğması, İsa'nın ortaya çıkması ve buna benzer diğer olaylar gibi Allah'ın, ilmini kendisine sakladığı şeylerin ilmidir. Bu ise Câbir b. Abdullah'ın görüşüdür.

destekleyici bir ihtimal olması ve ikinci bilginin, birinci bilginin doğruluğuna işaret etmesi sebebiyle bu bilgiyi aktarmayı uygun bulduk.

⁵² el-Hamevî, a.e., (5/1956).

Yedincisi: Muhkem tek başına yeten ve istidlâl'e ihtiyaç duymayan âyetlerdir.

Burada sekizinci bir ihtimal söz konusudur: Muhkem, hükümlerinin anlamları akledilebilen âyetlerdir. Müteşâbih ise –Namaz vakitlerinin sayıları, orucun Şa'bân ayı dışında Ramazan ayına özel olması gibi- hükümlerinin anlamları akledilemeyen âyetlerdir.

Kur'ân'ın bir kısmının muhkem, bir kısmının da Müteşâbih kılınması kişiyi, rivâyetlere bağlı kalmaksızın akıl yürütmeye çağırarak içindir. Nitekim Mu'âz b. Cebel, Nebî'nin (s.a.s) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: 'Kur'ân üç kısımdır: Helaller, onları takip et. Haramlar, onlardan kaçın. Sana karışık gelen Müteşâbih, onu da bir bilene havale et!'"⁵³

Bu âyetin tefsirinde Mâverdî, Muhkem-Müteşâbih kavramlarının tanımını hakkında var olan ihtilâfı zikretmiştir. Ancak herhangi bir tercih de bulunmamıştır. Bununla beraber akla gelebilecek sekizinci bir görüşten bahsetmiştir.

Yine Kur'ân âyetlerinin, söz konusu iki kısma ayrılmasının hikmetinden de söz etmiştir. Bu konunun hikmeti hakkında sarf ettiği görüş ise onun sekizinci görüşe meylettiğini göstermektedir.

Ayrıca Mâverdî, âyetin devamında geçen "Ummu'l-Kitâb" ifâdesi hakkında iki farklı görüşten bahsettikten sonra üçüncü ihtimal olarak zikrettiği görüş bu tezi desteklemektedir: "Üçüncü bir ihtimal de söz konusudur: Buna göre bu ifâde ile anlamı akledilebilen âyetler kastedilmiştir. Çünkü anlamı konusunda ona ortak olan şeyler, ondan türer. Böylece o, -bir anne gibi- kendisinden türeyenlerin aslı olur. Bu yüzden Allah muhkem âyetlere Ummu'l-Kitâb demiştir."⁵⁴

Nitekim tefsirinin mukaddimesinde tefsirin, dört kısma ayrıldığı ile ilgili İbn Abbâs'ın meşhûr sözünü aktardıktan sonra şöyle demiştir: "Âlimlerin bildiği kısım ise müteşâbih olan âyetlerin te'vîli ve fer'î hükümlerdir.

Allah'a âit olan tefsir kısmı ise gayp ve kıyâmet saati ile ilgili meselelerdir."⁵⁵

Yine âlimlerin yüklendikleri görev hakkında da şöyle demiştir: "Üçüncü kısım ise âlimlerin ictihadına dayalı olan tefsirdir. Bu ictihad, müteşâbih olanı

⁵³ Mâverdî, a.e., (1/369-370).

⁵⁴ Mâverdî, a.e., (1/370).

⁵⁵ Mâverdî, a.e., (1/36).

te'vîl etmek, hükümleri istinbat etmek, mücmeli beyân etmek ve 'âmm'ı tahsis etmek şeklinde olur. ⁵⁶

Yukarıda naklettiğimiz bütün bu sözlerinden sonra şu sonuca ulaşabiliriz: Mâverdî, Kur'ân'ın bir kısmının muhkem ve diğer bir kısmının da Müteşâbih olduğunu kabul etmektedir. O, "Muhkem, hükümlerinin anlamları akledilebilen âyetlerdir. Müteşâbih ise hükümlerinin anlamları akledilemeyen âyetlerdir" görüşüne meyleder. Buna göre ğayb ile ilgili konular, ibâdetlerin sayı, zaman, mekan, şekil vs. açısından tahdidi vs. gibi meseleler, sadece Allah'ın bildiği Müteşâbihât türündendir. Bununla birlikte ilim ehli, ilk bakışta akledilemeyen veya akla karışık gelen Müteşâbih âyetleri bilir ve bu konuda ictihad eder. Sonuçta Müteşâbih'in iki kısmı vardır:

- 1- Yalnızca Allah'ın bildiği Müteşâbih.
- 2- Derin ilim sahiplerinin bilebileceği Müteşâbih.

Mâverdî, Âl-u 'İmrân sûresinin yedinci âyetinde yapılan vakf meselesine değinmiş ve yukarıda bahsettiğimiz görüş ayrılığından söz etmiştir. ⁵⁷ Ancak herhangi bir tercihte bulunmamıştır.

Mâverdî, akla verilen önem ile aklın görevlerinden bahsettiği mukaddimesinde Müteşâbihât'tan da söz etmiştir. Ama tekrardan kaçındığımız için bu konudaki sözlerini zikretmeden geçiyoruz. ⁵⁸

Mâverdî, bu konuda tefsirinin genelinde takip ettiği metoda uymuştur. Doğrudan herhangi bir görüş belirtmekten kaçınmış ve yalnızca konu ile ilgili var olan farklı görüşleri aktarmakla yetinmiştir. Ancak farklı yerlerde sarf ettiği açıklamalar ile bahsettiği muhtemel manalar, meylettiği görüşü bulanık bir şekilde de olsa bize göstermektedir.

Akla ve akıl yürütmeye önem verme konusunda Mâverdî'nin, Mu'tezile'den etkilendiği konulardan biri de Muhkem-Müteşâbih konusudur. Şöyle ki; Kadı Abdulcebâr ile Mâverdî'nin görüşleri birbirine paralellik arz etmektedir.

Kadı Abdulcebâr, *Usûlu'l-Hamse*'nin şerhinde Muhkem ile Müteşâbih'i şu şekilde tanımlamıştır:

⁵⁶ Mâverdî, a.e., (1/38).

⁵⁷ Mâverdî, a.e., (1/372).

⁵⁸ Daha fazla bilgi için bk. Mâverdî, a.e., (1/33-42).

“Muhkem, maksadın nassın zâhirinden anlaşıldığı; Müteşâbih ise maksadın nassın zâhirinden anlaşılmadığı buyruktur. Müteşâbih'in anlaşılması için bir karîne'ye ihtiyaç vardır. Karîne ise ya aklî ya da semâî olur.”⁵⁹

Kadı Abdulcebbâr'a göre Allah, Müteşâbih nasların Muhkem naslara göre anlaşılmasını ve akla uygun bir şekilde yorumlanmasını vâcip kılmıştır. Buna göre aklın deliline uygun olan nassın doğruluğuna hükmedilir; akla uygun olmayan ise ona uygun bir şekilde yorumlanır.⁶⁰

Kadı Abdulcebbâr naslarda var olan bu ayrımın hikmetini ise Mâverdî gibi aklî delillere dayanmak, akıl yürütmeye yöneltmek, taklidi ve cehâleti terk edip delil ile ihticâc da bulunmak olarak belirtmiştir.⁶¹

Görüldüğü üzere Mâverdî'nin tanımı ile Kadı Abdulcebbâr'ın tanımı birbirine yakındır. Her ikisi de akla uygun olan nasların Muhkem; akla uymayanların da Müteşâbih olduğunu söylemişlerdir.

Ancak Kadı Abdulcebbâr, Mâverdî'nin aktardığı yedinci ve sekizinci görüşü birleştirmiş gibidir. Zira Mâverdî'nin aktardığı yedinci görüşe Muhkem nassın anlamı, zâhirinden anlaşılır ve ayrıca bir istidlâle gerek duymaz. Kadı Abdulcebbâr da bu görüşü *Şerh*'de belirtmiştir ve ayrıntısına inmiştir. Yedinci görüşün ayrıntısı ise sekizinci görüş olmaktadır.

Yine Kadı Abdulcebbâr'ın tanımında Allah'a âit olan Müteşâbihât'tan bahsedilmemektedir. Ona göre Müteşâbih, muhkeme göre anlaşılır. Mâverdî ise Allah'a âit olan Müteşâbihât ilmine değinmiştir. Bazı şeylerinin ilimlerinin bilinmeyeceğini ve ilminin Allah'a has olduğunu belirtmiştir.

Buna göre iki müellifin tanımları, Müteşâbih ve Muhkem âyetlerin varlığı, varlıklarının hikmeti, muhkem'in akla uygun olduğu, bazı Müteşâbih nasların muhkem'e göre yorumlanabileceği ve anlaşılabilirliği konuları açısından benzerdir.

Şu açılardan ise aralarında fark vardır:

1- Mâverdî'ye göre bazı Müteşâbih konuların ilmi yalnızca Allah'a âittir. Kadı Abdulcebbâr ise tanımında buna değinmemiştir.

2- Kadı Abdulcebbâr nasların zâhirini söz konusu etmiştir. Mâverdî ise bu konuya tanımında değinmemiştir.

⁵⁹ Kadı Abdulcebbâr, Abdulcebbâr b. Ahmed el-Esed Âbâdî, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Tahk.: Abdülkerîm Osmân, Kâhire, 1996, Yay.: Mektebetu Vehbe, 3.baskı, 1 cilt, (s. 600).

⁶⁰ Kadı Abdulcebbâr, Abdulcebbâr b. Ahmed el-Esed Âbâdî, *el-Usûlu'l-Hamse*, Tahk.: Faysal Bedîr 'Avn, Kuveyt, 1998, Yay.: Matbû'ātu Câmi'ati'l-Kuveyt, 1.baskı, 1 cilt, (s. 89).

⁶¹ Kadı Abdulcebbâr, *el-Usûlu'l-Hamse*, (s.90); *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, (s.600).

Sonuçta Mâverdî'nin, akla önem verilmesi ve Muhkem-Muteşâbih tanımlarında Mu'tezile'den etkilenmiş gibi gözükmektedir.

4. İ'câzu'l-Kur'ân

Mâverdî, İ'câzu'l-Kur'ân meselesini eserinin mukaddimesinde işlemiştir.

Mâverdî, Tevrât ve İncil'den, Kur'ân isimlerinden, Kur'ân bölümlerinden, sûre ve âyet kavramlarından ve yedi harften bahsettikten sonra Kur'ân'ın i'câz'ı hakkında ayrı bir fasıl açmış ve Kur'ân'ın i'câz yönleri ile ilgili şu sekiz görüşten bahsetmiştir: Belâgat, Fesâhat, Arapların kullandıkları nazım, nesir, hitab, şiir, recez, seci' ve muzdevic gibi Arap dili kullanım türlerinin dışında farklı ve olağanüstü bir niteliğe sahip olması, okuyucuyu ve dinleyiciyi bıktırmamak sûretiyle onların üzerinde bıraktığı etki, geçmiş olaylar hakkında doğru bilgileri haber vermesi, gelecekte meydana gelecek olaylar hakkında bilgi vermesi, Arapların bilmediği yeni ve birbirinden farklı ilimlerden bahsetmesi ve es-Sarfe.

es-Sarfe, Allah teâla'nın, müşrikleri Kur'ân'ın bir benzerini getirmekten alıkoymasındır. Bu görüşün sahipleri de es-Sarfe'nin niteliği konusunda ikiye ayrılmışlardır:

Birincisi: Allah, onların kudretini alıkoymuştur. Bu yüzden eğer Kur'ân'ın bir benzerini getirmeye çalışsalar bile âciz kalırlardı.

İkincisi: Allah, Kur'ân'ın benzerini getirmekle uğraşmaktan onları alıkoymuştur. Ancak onların kudretlerini alıkoymadığı için eğer Kur'ân'ın bir benzerini getirmeye çalışsalar, onun bir benzerini getirmeleri mümkündür.

Mâverdî, bütün bu görüşleri sıraladıktan sonra şöyle demiştir: "İşte bunlar sekiz i'câz yönüdür. Bunların her birinin bir i'câz yönü olması mümkündür. Eğer Kur'ân bütün bunları bir araya getirdiyse ve bunların herhangi birinin diğerine göre i'câz yönünden bir önceliği olmazsa Kur'ân'ın i'câz'ı, bütün bu sekiz yönden olmuş olur. Böylece bu durum, i'câz yönünden daha üstün, fesâhat ve îcâz açısından da daha mükemmel olur."⁶²

Gördüğü üzere Mâverdî, bu sekiz görüşün tümünün Kur'ân'ın i'câz yönünü yansıttığını ve gösterdiğini söylemektedir.

Ehl-i Sünnet âlimleri ise Kur'ân'ın i'câz'ı konusunda belâgat ve fesâhat yönleri üzerinde çokça durmuşlar ve ilgili konu hakkında mustakil

⁶² Mâverdî, a.e., (1/30-33).

eserler yazmışlardır. Yedinci görüşe kadar olan görüşler, Ehl-i Sünnet'in ilgili mesele hakkındaki açıklamalarına aykırı değildir.

Sekizinci görüşte ise Mâverdi, Mu'tezile'den etkilendiğini yine açıkça göstermiştir. Zira es-Sarfe'nin ikinci yorumunun bir i'câz yönü olduğunu söylemek Mu'tezilî en-Nazzâm'ın görüşüdür ve Ehl-i Sünnet âlimleri, bu konuda ona karşı çıkmış ve reddiyeler yazmışlardır.⁶³ Hattabî (v.388/998), Abdulkâhir el-Curcânî (v.771/1078), Bâkîllânî (v.403/1013), İbnu'l-Kayyim (v.751/1350), Fahreddin er-Râzî, Kuitubî (v.671/1272), İbn Kesîr (v.774/1372), Suyûtî (v.911/1505), Tahir b. 'Âşûr (v.1394/1973) ve Seyyid Kutub (v.1384 /1966) bu âlimlerin bazılarıdır.⁶⁴

es-Sarfe'nin, iki şekilde anlaşılıp yorumlandığını aktaran Mâverdi, fasılın sonunda sözü edilen bütün sekiz görüşün doğru olduğunu söyleyerek sekizinci i'câz yönünü de kabul ettiğini göstermiştir.

Fakat dikkat edildiğinde söz konusu i'câz yönüne getirilen yorumların ikisinin de Allah'ın meydan okumasına aykırı olduğu görülür. Şöyle ki; Allah, Kur'ân'ın bir benzerini veya en azından bir sûrenin benzerini getirmeleri konusunda müşriklere meydan okumuştur. Eğer onları ya güçlerini alarak ya da ihtimamlarını engelleyerek bunu yapmaktan alıkoyduysa o zaman onlara meydan okumanın bir anlamı kalmaz. O zaman Kur'ân mu'cizesinin, peygamberin (s.a.s) diğer mu'cizelerinden bir farkı kalmazdı. Çünkü diğer mu'cizelerde Allah, müşriklerin irâdesini veya kudretini engellememişti; zira onların zâten bu konularda bir kudreti söz konusu değildi. Örneğin Allah, onların Ay'ı ikiye yarmalarını, Mi'râc'a çıkmalarını, isrâ edilmelerini, ğaybtan haber vermelerini vs. istememiştir. Zira onlar, zâten bunların bir benzerini getirmekten âcizdirler. Nitekim Mu'cize'ye bu ismin verilmesinin de nedeni, karşı tarafı benzerini getirmekten âciz bırakmasıdır.

Dolayısıyla Allah'ın meydan okumasının geçerliliğini doğrulayabilmek için onların irâdesine müdahale edilmemesi gerekirdi. Onların kudretleri ve imkanları olmasına rağmen kendi kullandıkları ve kullanmakta mâhir olup övündükleri dilleri ile kendi dilleri üzere indirilen Kur'ân'ın bir benzerini getirememeleri durumu, onların âcizliğini göstermek açısından daha üstün bir meydan okumadır.

⁶³ el-Fârisî, Ebû Bekir Abdulkâhir b. Abdurrahmân b. Muhammed, *Delâilu'l-l'câz fi 'İlmi'l-Me'ânî*, Tahk.: Ebû Fehr Mahmûd Muhammed Şâkir, Cidde, 1992, Yay.: Dâru'l-Medenî, 3.baskı, 1 cilt, (s.8, 611-628); el-Bâkîllânî, Ebû Bekir Muhammed b. et-Tîb, *l'câzu'l-Kur'ân*, Tahk.: es-Seyyid Ahmed Sakr, Mısır, 1997, Yay.: Dâru'l-Me'ârif, 5.baskı, 1 cilt, (s. 16-32).

⁶⁴ Koç, M. Akif, Kur'ân-ı Kerim'in İcazında Sarfe Nazariyesi, <http://kuran-ikerim.org/kuran-ikerimin-icazinda-sarfe-nazariyesi>, 22.11.2017.

Bu sebeple Mu'tezilî Nazzâm'ın Sarfe görüşü, yine Mu'tezilî Kadı Abdulcebbar tarafından eleştirilmiştir. Kadı, Allah'ın müşriklere, Kur'ân'ın bir benzerini getirmek konusunda meydan okumasını içeren İsrâ sûresinin 88.âyetinin tefsirinde şöyle demiştir: "Allah bu âyette, Kur'ân'ın, kulların ne tek tek ne de toplu olarak ulaşabilecekleri bir fesahat derecesine sahip olduğunu bildirmiştir. Eğer kullar, Kur'ân'ın benzerini getirecek güçte olmalarına rağmen onun benzerini getirmekten alıkonulmuş olsalardı, bu sözün bir anlamı olmazdı."⁶⁵

5. Mâverdî'nin, Mu'tezile'ye Muhâlif Olan Bazı Görüşleri

Mâverdî'nin, Mu'tezile'ye uyan görüşlerinin yanı sıra onlara aykırı olan görüşlerini bilmek, konumuzun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

İbnu's-Salâh ve ed-Dâvûdî (v.945/1539), Mâverdî'nin Kur'ân'ın mahlûk olmadığı ve cennetin yaratılmış olduğu konularında Ehl-i Sünnete muvafakat ettiğini söylemişlerdir.⁶⁶ İlk önce bu iki konuyu inceleyelim.

Mâverdî, "Kendilerine Rab'lerinden bir yeni (muhtes) zikir gelmeyi-versin..." (Enbiyâ/2) âyetinin tefsirinde şöyle demiştir: "Yâni inişi sonradan olan ve tilaveti yeni başlayan bir zikir demektir. Çünkü Kur'ân, ardı sıra olarak sûre-sûre ve âyet-âyet inmiştir. Nitekim Allah, Kur'ân'ı onun üzerine farklı vakitlerde indirmiştir."⁶⁷

Mâverdî, bu âyette Mu'tezile'nin Kur'ân'ın mahlûk olduğu anlayışına karşı çıkmış gibidir. Ancak yalnızca bu âyetten yola çıkarak kesin olarak Ehl-i Sünnet'in görüşünü savunduğunu söyleyemeyiz. Zira bu âyete getirdiği açıklamanın aynısını Zemahşerî de ilgili yerde getirmiştir.⁶⁸

Mâverdî, Allah'ın Mûsa ile konuşmasının anlatıldığı âyetlerini tefsir ederken bir yerde iki görüşten bahsederken, diğer yerde ise kendi tercihini açıklamıştır. Allah'ın Mûsa ile konuşması hakkında aktardığı iki görüş şöyledir:

Birincisi: Allah teâla, semadan (seslenerek) ağacın yanında konuşmuştur.

⁶⁵ Kadı Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'âni 'Ani'l-Metâ'in*, Beyrût, 2005, Yay.: Dâru'n-Nahdati'l-Hadîse, 1 cilt, s. 232-233.

⁶⁶ İbnu's-Salâh, a.e., (2/638); ed-Dâvûdî, Şemsuddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Beyrût, bty., Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2 cilt, (1/428).

⁶⁷ Mâverdî, a.e., (3/436).

⁶⁸ Zemahşerî, a.e., (3/102).

İkincisi: Allah, ağaçta bir kelimayı yarattı. Mûsa'da ağaçtan çıkan sesi işitti.⁶⁹ Diğer yerde ise Mâverdî şöyle demiştir: "Allah, kelâmını ağaca yerleştirdi. Mûsa da O'nun kelâmını oradan işitti. Çünkü kelâmı, bizzat Allah'tan işitemezdi."⁷⁰ Bu âyetin tefsirinde Mâverdî, diğer âyetin tefsirindeki iki görüşün birincisini tercih etmiştir. Bu ise Ehl-i Sünnet'in görüşüdür. Zira Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır. Allah'ın kelâmı ise yaratılmamıştır.

Mâverdî'nin, "Allah, müteşabih (benzeşmeli), ikişerli bir kitap olarak sözün en güzelini indirdi" (Zümer/23) âyetine getirdiği tefsir de Ehl-i Sünnet'in görüşünü savunduğunu göstermektedir: "En güzel söz, Kur'ân'dır. Kur'ân'ın 'söz/الحديث' olarak isimlendirilmesi ise, iki ihtimale açıktır:

Birincisi: Çünkü Allah'ın kelâmıdır. Kelâm ise –Allah Rasûlü'nün (s.a.s) kelâmının, hadis olarak isimlendirildiği gibi- hadîs/söz olarak isimlendirilir.

İkincisi: Çünkü önceden gelip geçmiş olan peygamberlere indirilen kitaplardan sonra yeni inmiştir."⁷¹

Bu âyetin tefsirinde Mâverdî, Mu'tezile'nin savunduğu görüşü bir ihtimal olarak zikretmemiştir.

Sonuç olarak Mâverdî'nin, Kur'ân'ın mahlûk olmadığı konusunda Ehl-i Sünnet'e uyup Mu'tezile'ye muhâlefet ettiğini söyleyebiliriz.

Mâverdî'nin, Ehl-i Sünnet'e uyup da Mu'tezile'ye muhâlif olan diğer görüşü ise cennetin yaratılmış olduğudur. Bu konuyu ed-Dâvudî zikretti; ancak herhangi bir âyeti örnek vermedi.

Biz de Mâverdî'nin tefsirinde "cennet" lafzının geçtiği her yere bakmamıza rağmen onun, cennetin mahlûk olup olmadığı ile ilgili hiçbir ifâdesine rastlamadık. Ancak Âdem'in yerleştiği cennet hakkındaki var olan ihtilafları zikretmesi ve özellikle de Necm sûresinde geçen "Me'va cenneti"nin tefsirinde Mâverdî'nin yaptığı şu tefsir, ed-Dâvudî'nin bu sözü söylemesine neden olmuş olabilir: "Bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Me'va cenneti, konaklanacak ve ikâme edilecek yerdir. Bu, Alî ve Ebû Hureyre'nin görüşüdür.

İkincisi: Bu cennet, şehitlerin yerleşeceği yerdir. Bu ise İbn Abbâs'ın görüşüdür. Bu cennet, arşın sağında bulunmaktadır. Yine me'va cennetinden

⁶⁹ Mâverdî, a.e., (4/195-196).

⁷⁰ Mâverdî, a.e., (4/251).

⁷¹ Mâverdî, a.e., (5/122).

bahsedilmesinin nedeni, Sidretü'l-Muneteha'yı açıklarken önceden söylediklerimize göre iki görüş olmaktadır:

Birincisi: Me'va cennetinden bahsedilmesinde ki amaç, bu cennetin, Sidretü'l-Munteha'nın yanında var olduğunu belirtmek içindir. Bu, Cumhûr'un görüşüdür.⁷² Mâverdî, ikinci görüşü zikretmemiştir. Belki de zayıf bir görüş olduğu için ondan bahsetmemiştir. Bu da onun, cumhûr'un görüşünü savunduğunu desteklemektedir. Yine de bahsi geçen konu ile ilgili açık bir ifâdesinin olmadığını belirtmek gerekir.

Mâverdî, Allah'ın isim-sıfatları konusunda Mu'tezile'ye muhâlefet etmiş ve bazı sıfatları ispat etmiştir. Bununla birlikte Haberî sıfatları, te'vîl etmiştir. O, bu konuda Eş'arî'nin yoluna uymuştur.⁷³ O'na göre amel, îmândandır.⁷⁴ Îmânî izhar eden kimse tekfir edilmez.⁷⁵ Yine ikrah altında kalıp da kalbi îmân ile dolu olduğu halde diliyle küfür söz söyleyen kimse, kâfir olmaz. Ancak küfür sözü kullanırken kinâye yapması daha evladır.⁷⁶ Büyük günahları terk eden kimsenin küçük günahları bağışlanır. Ancak büyük günahları işlemeye devam eden kimse, küçük günahlardan da ceza görür.⁷⁷ İsrâ ve Mi'râc haktır. İsrâ, Allah Rasûlü'nün (s.a.s) hem ruhu hem de bedeni ile gerçekleşmiştir.⁷⁸ Kur'ân, mahlûk değildir.⁷⁹ Cennet yaratılmıştır.⁸⁰ İmam, Kureyştendir. Ayrıca Mâverdî, mucizeleri kabul ederek Mu'tezile'den ayrılmaktadır.⁸¹

⁷² Mâverdî, a.e., (5/396), (1/104).

⁷³ el-Mâverdî, a.e., (1/151), (2/51-52, 282), (5/111).

⁷⁴ el-Mâverdî, a.e., (1/201).

⁷⁵ el-Mâverdî, a.e., (1/435).

⁷⁶ el-Mâverdî, a.e., (3/217).

⁷⁷ el-Mâverdî, a.e., (1/476), (5/400-401).

⁷⁸ el-Mâverdî, a.e., (3/223-226).

⁷⁹ el-Mâverdî, a.e., (4/251).

⁸⁰ el-Mâverdî, a.e., (5/396), (1/104).

⁸¹ Kallek, Cengiz, "Mâverdî", *DİA*, Ankara, 2009, TDV, 44 cilt, (28/180, 182).

Sonuç

Mâverdî, bazı yerlerde Mu'tezile'nin görüşlerini savunmakla itham edilmiştir. İtham edilen bu konuları incelediğimizde onların şu meseleler olduklarını gördük: Allah'ın kötü fiilleri dilmemesi, kullarının fiillerine karışmaması, kader inancı, kulların fiillerinin yaratılması sorunu, hükümlerin vücûbiyetinin, akla bağlı olmasıdır.

Bu konuları Mâverdî'nin tefsirinde incelediğimizde onun, ilk iki ve 4. konular da Mu'tezile'ye uyduğunu; 3. Konuda ise Allah'ın ilmini yansıtan kader'in levh-i mahfûzda olan varlığını kabul ettiğini, ancak Allah'ın, kulların fiillerini takdir etmediği ve yaratmadığı, bu yüzden de kulların kendi fiillerini işleme konusunda bağımsız olup kendi fiillerini yarattıkları görüşünde olduğunu gördük. Mâverdî, kendisine yöneltilen ithamlar dışında olmak üzere muhkem-Müteşâbih ve i'câzu'l-Kur'ân gibi konularda da Mu'tezile'nin etkisinde kalmıştır. Diğer konularda ise Mâverdî, genellikle Ehl-i Sünnet'in/Eş'arîlerin görüşlerini savunmuş gibidir; en azından Mu'tezile'nin inancını paylaşmamaktadır.

Burada ki ihtimal zincirinin nedeni, Mâverdî'nin tefsirinde takip ettiği metoddur. Zira o, ilgili konuda var olan görüşleri zikretmiş ve herhangi bir görüşü pek tercih etmemiştir. Bu da onun, hangi görüşü savunduğunu bilmemizi zorlaştırmaktadır. İbnu's-Salâh'ın dediği gibi bu durum, okuyucuda bir tereddüt oluşturmaktadır.

Sonuçta Mâverdî'nin, mutlak olarak Mu'tezilî olmadığını, bazı konularda onlar gibi düşündüğünü, bu konuların genellikle adalet, ma'rûf-münker hususları ile ilgili olduğunu, diğer konularda genel olarak onlara katılmadığını söyleyebiliriz. Mâverdî, araştırmacı⁸² ve müctehid bir şahsiyet olduğu için körü körüne taklidi kabul etmeyen bir karaktere sahiptir. Bu yüzden bazı yerlerde kendi mezhebinin dışında farklı görüşlere sahip olması normaldir. Nitekim onun başından geçen şu olay, bu yönünü açıkça göstermektedir: Mâverdî, uzak ve yakın akrabanın mirasa aynı anda ortak olacakları hakkında mezhebine aykırı bir görüş belirttiği için döneminin önde gelen şâfiî imamlardan biri, onun yanına gelerek "Tabi ol ve bid'at çıkarma!" demiştir. Bunun üzerine Mâverdî, ona "Bilakis ictihad ederim ve taklid etmem!" demiştir.⁸³

⁸² ez-Ziriklî, Ebû Ğays Hayruddîn Muhammed b. Mahmûd, *el-A'lâm*, Beyrût, 1980, Yay.: Dâru'l-İlmi li'l-Melâ'în, 5.baskı, 8 cilt, (4/327).

⁸³ es-Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybek, *el-Vâfi bi'l-Vefiyyât*, Tahk.: Ahmed el-Ernaût ve Turkı Mustafa, Beyrût, 2000, Yay.: Dâru İhyâit-Turâs, 29 cilt, (21/298).

Kaynakça

- el-Useymîn, Muhammed b. Sâlih (v.1421/2001), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Suudi Arabistan, 2004, Yay.: Dâru's-Sureyyâ li'n-Neşr, 1.baskı.
- Akoğlu, Muharrem, "Büveyhilerin Mezhebi Eğilimleri/Politikaları Üzerine", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi "Bilimname", 2009, c.17, s.2, s.123-138.
- el-Bâkillânî, Ebû Bekir Muhammed b. et-Tîb (v.403/1013), *İ'câzu'l-Kur'ân*, Tahk.: es-Seyyid Ahmed Sakr, Mısır, 1997, Yay.: Dâru'l-Me'ârif, 5.baskı, 1 cilt.
- ed-Dâvudî, Şemsuddîn Muhammed b. Alî b. Ahmed (v.945/1539), *Tabakâtu'l-Mufessîrîn*, Beyrût, bty., Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2 cilt.
- Ebû İshâk eş-Şîrâzî, Cemâluddîn İbrâhîm b. Alî, *Tabakâtu'l-Fukahâ*, Thz.: İbn Manzûr, Tahk.: İhsân 'Abbâs, Beyrût, 1970, Yay.: Dâru'r-Râidi'l-'Arabî, 1.baskı, 1 cilt.
- Ebu'l-Fidâ, 'İmâduddîn İsmâ'îl b. Alî, *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, Mısır, bty., Yay.: el-Matba'atu'l-Huseyniyyetu'l-Misriyye, 1.baskı, 4 cilt.
- el-Fârisî, Ebû Bekir Abdulkâhir b. Abdurrahmân b. Muhammed (v.471/1078), *Delâilu'l-İ'câz fi 'İlmi'l-Me'ânî*, Tahk.: Ebû Fehr Mahmûd Muhammed Şâkir, Cidde, 1992, Yay.: Dâru'l-Medenî, 3.baskı.
- Ferrûh, Ömer (v.1408/1987), *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrût, 1981, Yay.: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4.baskı, 6 cilt.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdudî Muhammed b. Ya'kûb, *el-Bulğa fi Terâcimi Eimmeti'n-Nahvi ve'l-Luğa*, byy., 2000, Yay.: Dâru Sa'dî'd-Dîn, 1.baskı, 1 cilt.
- Geçkin, Hatice, *Büveyhiler Döneminde Bağdad'da Şiîlik*, Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Cemil Hakyemez, Çorum, 2016.
- el-Hamevî, Ebû Abdullah Şihâbuddîn Yâkût b. Abdullah (v.626/1229), *Mu'cemu'l-Udebâ*, Tahk.: İhsân 'Abbâs, Beyrût, 1993, Yay.: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1.baskı, 7 cilt.
- el-Hayyât, Ebu'l-Huseyn Abdurrahîm b. Muhammed b. Osmân el-Mu'tezilî (v.300/913), *Kitâbu'l-İntisâr*, Tahk.: Dr. Nîberc, Kâhire, 1925, Yay.: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Misriyye, 1 cilt.
- İbn 'Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Ğâlib el-Endülûsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, Tahk.: Abdusselam Abduşşâfi Muhammed, Beyrût, 1993, Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1.baskı.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî (v.852/1449), *Lisânu'l-Mîzân*, Tahk.: Dâiratu'l-Meârifî'n-Nizâmîyye, Beyrût, 1986, Yay.: Muessesetu'l-E'lemî, 3.baskı, 7 cilt.

- *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Tahk.: Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Beyrût, h.1379, Yay.: Dâru'l-Ma'rife, 13 cilt.
- İbn Hallikân, Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâ'z-Zemân*, Tahk.: İhsân 'Abbâs, Beyrût, 1900-1994, Yay.: Dâru Sâdır, 1.baskı, 7 cilt.
- İbn Mâkûlâ, Ebû Nasr Alî b. Hîbetullah (v.475/1082 sonrası), *İkmâlu fî Raf'i'l-İrtiyâbi 'ani'l-Muhtelifi ve'l-Mu'telifi fi'l-Esmâi ve'l-Kuna ve'l-Ensâb*, Kâhire, bty., Yay.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 7 cilt.
- İbn Nâsiruddîn, Şemsuddîn Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Kaysî, *Tevdîhu'l-Muştebih*, Tahk.: Muhammed Ne'îm el-'Arkasûsî, Beyrût, 1993, Yay.: Muessesetu'r-Risâle, 1.baskı, 9 cilt.
- İbn Teğrîberdî, Ebu'l-Mehâsin Cemâluddîn Yûsuf ez-Zâhirî el-Hanefî (v.874/1470), *en-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, Mısır, bty., Yay.: Dâru'l-Kutub, 16 cilt.
- İbnu'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdulhay b. Ahmed el-'Akerî ed-Dimaşkî, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb*, Tahk.: Mahmûd el-Ernaût, Beyrût, 1986, Yay.: Dâru İbni Kesîr, 1.baskı, 11 cilt.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasan 'İzzuddîn Alî b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed, *el-Lubâb fî Tehzîbi'l-Ensâb*, Beyrût, 1980, Yay.: Dâru Sâdır, 3 cilt.
- İbnu'l-Mulakkin, Ebû Hafis Sirâcuddîn Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şâfi'î, *el-'Akdu'l-Muzheb fî Tabakâti Hameleti'l-Mezheb*, Tahk.: Eyem Nasr el-Ezherî ve Seyyid Mihenî, Beyrût, 1997, Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1.baskı, 1 cilt.
- İbnu'l-Verdî, Zeynuddîn Ömer b. Muzaffer, *Târîhu İbnu'l-Verdî*, Beyrût, 1996, Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2 cilt.
- İbnu's-Salâh, Ebû 'Amr Takiyyuddîn Osmân b. Abdurrahmân (v.643/1245), *Tabakâtu'l-Fukahâi'ş-Şâfi'iyye*, Tahk.: Muhyiddîn Alî Necîb, Beyrût, 1992, Yay.: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2 cilt.
- Kadı Abdulcebbâr, Abdulcebbâr b. Ahmed el-Esed Âbâdî (v.415/1025), *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Tahk.: Abdulkerîm Osmân, Kâhire, 1996, Yay.: Mektebetu Vehbe, 3.baskı, 1 cilt.
- *el-Usûlu'l-Hamse*, Tahk.: Faysal Bedîr 'Avn, Kuveyt, 1998, Yay.: Matbû'âtu Câmi'ati'l-Kuveyt, 1.baskı, 1 cilt.
- *Tenzîhu'l-Kur'âni 'Ani'l-Metâ'in*, Beyrût, 2005, Yay.: Dâru'n-Nahdati'l-Hadîse, 1 cilt, s. 232-233.
- Kallek, Cengiz, "el-Ahkâmu's-Sultâniyye", **DİA**, Ankara, 2009, TDV, 44 cilt.
- "Mâverî", **DİA**, Ankara, 2009, TDV, 44 cilt.

- Kâtip Çelebi, Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullah el-Kostantînî, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn*, Bağdâd, 1941, Yay.: Mektebetu'l-Musenna, 2 cilt.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Beyrût, bty., Yay.: Dâru İhyâit-Turâsi'l-'Arabî, 13 cilt.
- el-Kettânî, Ebû Muhammed Abdulazîz b. Ahmed b. Muhammed, *Zeylu Târîhi Mevlidi'l-'Ulemâi ve Vefeyâtihim*, Tahk.: Abdullah Ahmed Süleymân el-Hamd, Riyâd, h.1409, Yay.: Dâru'l-'Âsima, 1 cilt.
- Koç, M. Akif, Kur'ân-ı Kerim'in İcazında Sarfe Nazariyesi, <http://kuran-ikerim.org/kuran-i-kerimin-icazinda-sarfe-nazariyesi>, 22.11.2017.
- el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (v.671/1273), *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Tahk.: Ahmed el-Berdûnî ve İbrâhîm Atfîş, Kâhire, 1964, Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 2.baskı, 10 cilt.
- el-Mâverdü, Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb (v.450/1058), *en-Nuketu ve'l-Uyûn*, Tahk.: es-Seyyid b. Abdulkasûd b. Abdurrahîm, Beyrût, bty., Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 6 cilt.
- *Nasihatul-Mulûk*, Tahk.: Hızır Muhammed Hızır, Kuveyt, 1983, Yay.: Mektebetu'l-Felâh, 1.baskı.
- en-Nedvetu'l-'Âlemiyyetu li's-Şebâbi'l-İslâmî, *el-Mevsû'atu'l-Muyessere fi'l-Edyâni ve'l-Mezâhibi ve'l-Ahzâbi'l-Mu'âsira*, byy., h.1420, Yay.: Dâru'n-Nedveti'l-'Âlemiyye, 4.baskı, 2 cilt.
- es-Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybek (v.764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefiyyât*, Tahk.: Ahmed el-Ernaût ve Turkî Mustafa, Beyrût, 2000, Yay.: Dâru İhyâit-Turâs, 29 cilt.
- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekir, *Buğyetu'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyîne ve'n-Nuhât*, Tahk.: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Sayda-Lübnân, bty., Yay.: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2 cilt.
- *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Thk.: Alî Muhammed Ömer, Kâhire, h.1396, Yay.: Mektebetu Vehbe, 1.baskı, 1 cilt.
- Sümertaş, Burhân, *Mâverdü ve en-Nüket ve'l-Uyûn Adlı Tefsîri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (112916), Danışman: Ömer Dumlu, İzmir, 2002.
- ez-Zehbî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (v.748/1348), *Mizânu'l-İtidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, Tahk.: Alî Muhammed el-Becâvî, Beyrût, bty., Yay.: Dâru'l-Ma'rife, 4 cilt.
- *el-İber fi Haberi Men Ğaber*, Tahk.: Ebû Hâcer Muhammed es-Sa'îd b. Besyûnî Zeğlûl, Beyrût, bty., Yay.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 4 cilt.

- *el-Mu'în fî Tabakâti'l-Muhaddisîn*, Tahk.: Humâm Abdurrahîm Sa'îd, Ürdün, h.1404, Yay.: Dâru'l-Furkân, 1.baskı, 1 cilt.
- *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, Tahk.: Ömer Abdusselâm Tedmurî, Beyrût, 1987, Yay.: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1.baskı, 52 cilt.
- *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Tahk.: Şu'ayb el-Ernaût, Beyrût, 1993, Yay.: Muessesetu'r-Risâle, 9.baskı, 23 cilt.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. 'Amr b. Ahmed (v.538/1144), *el-Keşşâfu 'an Hakâiki't-Te'vil*, Tahk.: Abdurrezzâk el-Mehdî, Beyrût, bty., Yay.: Dâru İhyâit-Turâsi'l-'Arabî, 4 cilt.
- Zerzûr, 'Adnân Muhammed, *el-Hâkim el-Ceşmî ve Menhecuhu fî't-Tefsîr*, Beyrût, bty., Yay.: Muessesetu'r-Risâle, 1 cilt.
- ez-Ziriklî, Ebû Ğays Hayruddîn Muhammed b. Mahmûd (v.1397/1976), *el-A'lâm*, Beyrût, 1980, Yay.: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 5.baskı, 8 cilt.

Evaluating the Mu'tazilî accusation to Mâverdî

Citation / ©- Oral, M. (2017). Evaluating the Mu'tazilî accusation to Mâverdî, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 17 (2), 231-258.

Abstract- *The Quran was revealed for people in their own language in clear Arabic. So, most of Quran's verses were understood by these people. Sometimes the prophet was explaining the verses and sometimes the Sahaba (Companion) were asking the prophet for the interpretation of verses descended to him and were hard to understand or vague in order to solve the disagreements. From the time of Tâbiîn, a lot of Tafsir works were written due to some causes and needs such as mingling with different nations, sectarian conflicts and being far from Sahaba period. Most of the scholars writing Quran Tafsir works with their unique styles to make up for the deficiencies in the previous written Tafsirs or to write a better Tafsir...etc. However, many Tafsir authors were criticized as right or wrong due to their unique Tafsir style or being not quite understood due to the vague interpretation offered for the Quran verses or having the method of providing all possible interpretations for the concerned verse. Any right or wrong accusation to a Mufassir or an author caused people to approach the work suspiciously and thus they might be deprived of their benefits. Therefore, examining these accusations thoroughly bears a great importance in changing the view towards the Mufassir and Tafsir positively or negatively. Therefore, as one of the people who is accused of being Mu'tezilî, we have examined the en-Nuketu ve'l-'Uyûn of Ebû Hasan Mâverdî to check this possibility. We have decided to write this article by checking the Tafsirs of verses in this book "en-Nuketu ve'l-'Uyûn" with each accusation directed at Mâverdî of being a Mu'tezilite.*

Keywords- *Mâverdî, en-Nuket, Mu'tazila, Tafseer, Method*